

Рудницька О.П.
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОСУДДЯ

Міжнародне правосуддя є одним із способів мирного вирішення міжнародних проблем. Цей інститут міжнародного права набуває особливого значення у зв'язку з заборонаю агресивної війни, що стало після Другої світової війни обов'язковою нормою міжнародного права. Використання міжнародного правосуддя разом з іншими методами мирного врегулювання конфліктів покликане служити справі мирного співіснування і розвитку міжнародного співробітництва.

Перший етап – почався ще в Стародавньому світі і закінчився в наприкінці XIX століття. В середні віки звернення держав і, перш за все, їх правителів до третейських судів і арбітражу стало практикуватися більш широко. Так, 1235 р постійний арбітраж спробували створити міста-держави Генуя і Венеція. У 1317 року в суперечці між королем Франції і герцогом Фламандським суддею виступив Папа Римський Іоанн XXII. У 1343 році між Вольдемаром Датським і Магнусом Шведським був укладений договір про арбітраж, згідно з яким кожна із сторін як арбітрів повинна була виставити по 24 єпископа та 12 рицарів [1, с. 57].

У XIX столітті також можна відзначити кілька найважливіших третейських рішень. Зокрема, Л.А. Камаровський відзначав чотири таких рішення:

- 1) справа капітана Вайта 1964 р. англійського підданого, який був затриманий за підозрою у вбивстві Президента Перу;
- 2) вимога в 1873 р англійця Дундональда до Уряду Бразилії відшкодувати понесені ним збитки;

3) визнання в 1851 р Португалії відповідальною за відкриття вогню англійськими матросами на одному з Азорських островів, що належать Португалії, по американському каперу;

4) спір про Алабамі між Англією і США під час війни 1861-1865 рр., що розглядався міжнародним третейським судом в Женеві у 1871-1872 рр. [2, с.197-221].

Причому останнім посередництво вважалася серйозним проривом. В результаті в 1873 р член палати громад Великобританії Генріх Річард вніс пропозицію, яка була прийнята, щоб уряд уклав в угоду з іншими державами про поліпшення чинного міжнародного права і про улаштування постійного міжнародного посередництва. До цього процесу підключилися і вчені. Так, на нараді 1874 р. Інститут міжнародного права, що був незалежним науковим співтовариством юристів-міжнародників, розробляв питання компетенції судів, форм процедури, винесення вироків на міжнародних засіданнях.[3, с.100]. Ці принципи лягли в основу угоди про міжнародні процеси, прийнятого на Гаазькій конференції 1894 р.

Другий етап в історії міжнародного правосуддя почався на рубежі ХІХ-ХХ ст. і тривав до закінчення Другої світової війни. Він характеризувався створенням перших постійних міжнародних судів, практика яких не була дуже вдалою, проте накопичений досвід виявився необхідним для створення більш досконалої післявоєнної системи міжнародних судових установ.

9 жовтня 1944 року після закінчення Думбартон-Окської конференції були прийняті «Пропозиції щодо створення загальної міжнародної організації», що містили в тому числі положення про заснування в рамках такої організації міжнародного судового органу [4, с.7]. Для підготовки проекту статуту майбутнього судового органу Сполучені Штати Америки від імені чотирьох держав, представлених в Думбартон-Оксі, в квітні 1945 року скликали у Вашингтоні Комітет юристів Об'єднаних Націй, що складався з представників 44 держав. Проект, розроблений Комітетом на основі Статуту Постійної палати міжнародного правосуддя, був представлений Конференції Об'єднаних Націй зі

створення міжнародної організації, яка відкрилася 25 квітня 1945 року в Сан-Франциско.

Палата правосуддя асоціювалася зі старим порядком, в якому домінувала Європа, і вважалося, що створення нового суду дозволить зробити коло його учасників більш універсальним. Разом з тим значною мірою була збережена спадкоємність між Палатою і Міжнародним Судом. Статут Міжнародного Суду є практично ідентичним статуту Палати, як і регламенти обох установ; правда, в 1978 році Суд прийняв переглянутий Регламент з метою спрощення і прискорення розглядів справ.

8 серпня 1945 був прийнятий Статут Міжнародного військового трибуналу [5], який увійшов в історію як Нюрнберзький трибунал. Трибунал складався з чотирьох членів та їхніх заступників. Один з членів трибуналу обирався головою. У Статуті вперше в історії міжнародного права була встановлена індивідуальна міжнародна кримінальна відповідальність за вчинення злочинів проти миру, військових злочинів, злочинів проти людства.

Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу з місцеперебуванням в Токіо (Токійський трибунал) працював вже в абсолютно інших умовах. Обвинувальний висновок було складено від імені США, Китаю, СРСР, Австралії, Великобританії, Канади, Франції, Нідерландів, Нової Зеландії, Індії та Філіппін.

Нюрнберзький і Токійський трибунали створили своїми вироками фундаментальну міжнародно-правову базу для суду над військовими злочинцями, незалежно від їх рангу і службового становища. Відразу після Трибуналів стала йти мова про необхідність створення Міжнародного кримінального суду, правда, цей процес зайняв кілька десятиліть.

Міжнародний суд ООН розглянув понад сто справ. Перша справа в Міжнародному суді ООН розглядалася в 1946 році. Вона була пов'язана з підривом військових кораблів Великобританії при проході через албанські територіальні води (затока Корфу) [6, с. 28]. Рішення було винесено на користь

Великобританії. Цікаво, що остаточно це питання було врегульовано лише в 1992 році.

Щорічно на розгляд суду передається більше 10 справ. Найбільша кількість справ було розглянуто в 1999 році (25) [7]. Справи, що розглядаються Міжнародним судом ООН, можна розбити на 5 основних категорій:

1. Найбільш численну категорію складають справи, що стосуються порушення державами своїх міжнародних зобов'язань і загально визнаних норм і принципів міжнародного права. Сюди відносяться справи:

- про рибні промисли (Великобританія проти Ісландії, ФРН проти Ісландії);
- про ядерні випробування (Австралія проти Франції, Нова Зеландія проти Франції);
- про дипломатичний та консульський персонал (США проти Ірану);
- про дії військового і напіввійськового характеру (Нікарагуа проти США).

2. Справи, пов'язані з ліквідацією залишків колоніальної системи і реалізацією права націй і народів на самовизначення. Однією з найцікавіших справ в цій групі була справа «Науру проти Австралії». Позов розглядався в Міжнародному суді ООН більше двох років. Паралельно велися переговори між Австралією і Науру [8, с. 87].

3. Справи про розмежування континентального шельфу, делімітації морських і сухопутних кордонів (Греція проти Туреччини, Туніс проти Лівії).

4. Справи по апеляції квазіапеляції на рішення міжнародних органів. У 1971-1985 рр. Міжнародний суд ООН виніс рішення по апеляції щодо компетенції Ради ІКАО (Індія проти Пакистану) [6, с. 138].

5. Справи, що уточнюють позицію міжнародного суду щодо окремих питань. Наприклад, тлумачення угоди від 25 травня 1951 року, між Всесвітньою організацією охорони здоров'я та Єгиптом [6, с. 63].

Проти СРСР подавалося два позови з боку США в 50-і рр. ХХ століття. Обидві справи стосувалися повітряних інцидентів з американськими літаками.

Ці позови був відхилені Міжнародним Судом ООН, тому що Радянський Союз не визнавав автоматичної юрисдикції Суду.

Протягом всього часу свого існування Міжнародний Суд ООН, окреслюючи свою роль в судовому вирішенні міжнародних суперечок, визначав себе в якості судового органу, який встановлює правопорядок в міжнародному співтоваристві в цілому, а не тільки у відносинах між сторонами спору, що знаходиться на розгляді Суду. В останні роки Міжнародний Суд притягувався для винесення рішень з найрізноманітніших питань міжнародного права, в суперечках, що виникали у всіх регіонах світу. Дані суперечки передавалися на його розгляд або за допомогою заяв про порушення справ (на підставі факультативної клаузули або застереження про арбітраж), або за допомогою особливих угод / арбітражних угод (по відношенню до вже виниклого конфлікту). Міжнародний Суд самостійно вирішує питання про підсудність справ Суду: відповідно до пункту 6 статті 36 при вирішенні питання щодо підсудності справи Суду питання вирішується ухвалою Суду [9, с. 340]. Юрисдикція Суду визначається на підставі заяв про визнання юрисдикції Суду обов'язковою (факультативна клаузула).

Безумовно, в Статуті і практиці Міжнародного Суду ООН були подолані багато помилок і негативний досвід Постійної палати міжнародного правосуддя при Лізі Націй. А в Статуті Міжнародного Військового Трибуналу (Нюрнберзького трибуналу) 1945 року уперше в історії міжнародного права була встановлена міжнародна індивідуальна кримінальна відповідальність за злочини проти миру, злочини проти людства та військові злочини [10, с.165-172.]. Однак треба було пройти через досвід міжнародних трибуналів кінця ХХ-початку ХХІ ст. для того, щоб почав повноцінну роботу Міжнародний кримінальний суд.

Отже, становлення основних ідей і принципів міжнародного правосуддя доводиться на перші два етапи в розвитку міжнародного процесуального права. Перший – з давнини до кінця ХІХ століття – характеризувався наявністю тимчасових міжнародних третейських судів та арбітражу. Другий – з кінця ХІХ

століття до закінчення Другої світової війни в 1945 р – недосконаліми спробами створити постійні міжнародні суди при міжнародних організаціях і міжнародний кримінальний суд. Міжнародний Суд ООН є головним судовим органом ООН, який діє відповідно до Статуту. Словосполучення, «головний судовий орган» вказує на можливість створення в рамках ООН інших судових органів, при цьому Міжнародний Суд ООН не має переваги над ними.

Список використаних джерел:

1. Армин фон Богданди, Инго Венцке К вопросу о власти международных судов: Исследование международной публичной власти и ее демократического обоснования// Дайджест Публичного Права. Выпуск 2. 2013, С. 55-119.
2. Камаровский Л. А. О международном суде. М. : тип. Т. Малинского, 1881, 542 с.
3. Дмитрієв А.І. Україна у цивілізаційному вимірі міжнародного права: історико-правовий аспект // Международное право после 11 сентября 2001 года. Одесса: Фенікс, 2004. С. 24-29.
4. Кононенко В. П. Вирішення територіальних спорів Міжнародним Судом ООН: теорія і практика. Київ-Одеса : Фенікс, 2018. 438 с
5. Статут Международного уголовного трибунала по бывшей Югославии/ URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/icty/icty_r.pdf. (Дата звернення: 15.05.2021).
6. Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда 1948-1991гг. Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк, 1993 295 с.
7. Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда (1997-2002). Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк, 2006. 300 с.

8. Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда (1992-1996). Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк, 1998. 133 с.

9. Савчук К. О. Міжнародний суд ООН як засіб мирного розв'язання міжнародних спорів у сучасному міжнародному праві. Часопис Київського університету права. 2013. № 4. С. 341-347.

10. Устав Международного Военного Трибунала в Нюрнберге от 8 августа 1945 г. Сборник действующих договоров и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. М., 1955, Вып.77. С.165-172.

Бобров Ю.О.

*кандидат юридичних наук,
начальник Управління правового забезпечення
Генерального штабу Збройних Сил України –
начальник юридичної служби Збройних Сил України,
полковник юстиції,
Заслужений юрист України*

Боброва Ю.Ю.

*докторка юридичних наук,
старший викладач кафедри правового забезпечення
Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,*

ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В УКРАЇНИ

Міжнародний Кримінальний Суд (МКС) – орган міжнародного кримінального правосуддя, створений для притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності конкретних осіб за вчинення міжнародних злочинів: геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів. При цьому, МКС зосереджує свою діяльність не на всіх особах, які вчиняли зазначені злочини, а саме військовому та політичному керівництві (зокрема і чинному) сторін конфлікту.

МКС заснований Римським статутом, який набрав чинності 1 липня 2002 року. Римський статут є міжнародним договором, який встановлює функції,